

Varga Csaba

PALACSINTA

Ismerősömtől kaptam ezt a kérdést: *“Engem egy szó érdekelne nagyon, a palacsinta szó, mert erre felé Bajorországban azt tartják, hogy a palacsinta egy osztrák étel, amit mi átvettünk tőlük a monarchia idején. Viszont szerintem a palacsinta szó sokkal magyarosabb hangzású szó, mint osztrák.*

Neked erről mi a véleményed?”

Legegyszerűbb, ha alakjából kiindulva mutatom be a szó értelmét s csak az első két szótagot vizsgálom: palacs.

1) Aki látott már palacsintát, tudja, hogy e tésztából készített étel legszembeötlőbb jellegzetessége a lapossága.

2) A palacsinta szó gyöke értelemszerűen: PAL. Ha feltesszük, hogy köze van a palacsinta nevének jellegzetes, lapos alakjához, akkor gyöke a lap szó megfordításának tekinthető: pal-lap. A gyökfordítás nem lehet meglepő, ez általános jelenség a magyar nyelvben, például: köp-pök, mos-som (mosolyog-somolyog), töpp-pött (töppedt-pöttöm). Eszerint a PALacsinta PALacs szórésze a LAPacs, LAPac, LAPos szóval lenne egyenlő.¹ Ez valóban megmagyarázná a palacsinta szó értelmét. De valóságos-e a gyökfordulás?

A GYÖKFORDELÁS BIZONYÍTÁSA

1) A továbbiak minél pontosabb megértéséhez először is a LAP szógyök legmélyebb jelentését kell megértenünk, azaz meg kell látnunk azt a *képet*, amelyet jelöl s ezután csak e *kép* megjelenését kell figyelni. (A magyar ugyanis képi nyelv, minden szava látvány meghatározása s nem elkülönítő megnevezés. A magyart a tárgyszerűség, a kézzel foghatóság szellemi szinten nem érdekli.)

A LAP szógyök végső gyöke: LE, vastag hangon LA, s lent lévőséget, alacsonyságot, szétterülést fejez ki, mint pl. a belőle képzett lejt (le-ít), lécs és lap szó is. Az alapgyökből -en bővítéssel a le-en > len szó jön létre, s ez a gyöke nem csak a lenn, lent, hanem oly sok mellett a lencse szónak is, mely utóbbi értelemszerűen lapos valamit (lásd angol lenc = lencse), jelen esetben lapos magot jelent. A len vastag hangú változatából pedig például: lanka, langy (utóbbi esetben a hőmérséklet van *lent*). A la, le gyököt másként folytatván: la-ap, le-ep > LAP, LEP, aminek jelentése: magasságát tekintve lent lévő, szétterjedő. Például lapos, lapka, lapocska (lapocka, lapicka), lappad, lapát, lapály (régén: lapác), lapu, lapul, lapít, lappancs (magas hangon és p-b hangváltással: lebbencs, tehát a lebbencs leves a nagy

¹ Itt most ne törődjünk azzal, hogy az -acs, -ac, -os szóvégek általában a régi -osz szóvég kiejtési változatai. A fenti példákban erről van szó.

lap alakú tésztáról kapta nevét), vékony hangon: lep, lepel, lepedék, lepedő, lepény (lapány) stb.

2) A LAP-PAL gyökfordítás valóságosságának bizonyítása:

A Czuczor-Fogarasi szótárból: „*LAPOSKA, (lap-os-ka) fn. tt. laposkát. 1) Sodrófával kilapított, és szalagformára metélt tészta. /.../ 2) Veteményeken, különösen kerti zöldségeken, s némely virágok levelein tenyésző lapos féregnem.*” Eszerint a lapos tészta és a lapos tetű egyaránt LAPoska, de a lapos alakú csont neve is ez: LAPocka. Érthető, mert mindhárom kis lapos valami.² Ám tudjuk, hogy a lapos tetű esetében a LAPoska szóból lap-pol gyökfordítással lett a POLoska szó. Régiesen ejtve: PALacka. A LAPos üveg neve ugyancsak ez: PALack, mert ez is csak lapos, azaz lapac (lap-acs) valami. (Vadászok, téli kirándulók kedvence, mert elfér a mellényzsebben, de természetesen nagy méretben is készül). A LAP gyök fordítottját látjuk a PALa (mert lap formán hasad) s a PALást nevében is. Ez utóbbi esetében egyértelműen kiderül a gyökfordulás a PALástól = LEPléz szóból.

Mindebből tehát annyi mindenképpen egyértelmű, hogy a LAP gyök olykor valóban megfordult. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a palacsinta szóban is egész biztosan a LAP gyök áll megfordítva, bár a fentiek alapján ezt már eléggé valószínűnek kell tartanunk. Végső bizonyossághoz a LAP megfordulásával keletkezett PAL gyök további torzulásának vizsgálatával juthatunk.

5) A PAL gyökből, mint oly sok más gyökből is, gyakorta kiesett a magánhangzó: PAL > PL³. Ebből: PLacsní, (azaz LAP-acs-ní), PLató (LAPat-a, akár a lapát is), hámló kérgéről, azaz leváló lapjairól: PLatán (LAPatány). LAPoska szóból PAL > PL > FL módosulattal a FLaska = lapos üveg szó. Német PLan = LAPány (a németben: sík, egyenes, áttételesen: világos), angol PLain (lapos). E Plain teljesen azonos a lapány szóval. A német PLATT a LAPat szó módosulata, gyökfordulással, hangkiejtéssel és hangsúlyozott t-vel (tt). PLatni: LAPat(ní), tehát szintén lapos valami. PLattfusz = LAPat(t)-láb, maiban: lapátláb (lúdtalp). Avagy PLatt-en sem egyéb eredetileg, mint „LAPatni”, azaz lapokkal kirakni, s a német -en sem egyéb, mint a -ní fordítottja. A PLATT = LAPat (lapát) pontosan úgy képzett szó, mint csap-at, fog-at, szim-at. Angol PLat-ed: LAPatott, azaz lapokkal, lemezekkel fedett (angol -ed = -ett, -ott, pl. mint fed-ett, vág-ott). LAP > PAL > PL gyök, mint szétterülő áll a placc, plaza szavakban is.

És így tovább, Európa nyelveiből – beleértve az ógörögöt és a latint is –, rengeteg igazoló példát hozhatni még.

6) A fentiekből kiderül az, ami itt számunkra döntő jelentőségű: a PLacenta szó egész pontosan azonos a PALacsinta szóval.

2 Hadd ismételjem meg: a magyar szavak csak a látvány körülírásai, sohasem meghatározott tárgynevek! A magyar szavak vizsgálatakor ez a legfontosabb tudnivaló. Tehát nem kell csodálkozni azon, hogy a lapocka is és a fűzetlap is laposka. Mert a laposság jellemző rájuk, ahogyan a lapátra és a lepedőre is.

3 Hogy közeli példát mutassak: a szemét, barázda, kovász, takács szóból a szlovákban szmet, brázda, kvasz, tkács lett.

Ezt igazolja külön az is, hogy PLacenta másként nevezve: (méh)LEPény. Márpedig a palacsinta és a (méh)lepény ugyanazt a látványbeli jellegzetességet jeleníti meg. De hangsúlyozni kell, hogy a PAL, PL eredetije a LAP volt, minek az alapgyöke: LE. S hogy még teljesebbé tegyem a képet: LE, LA is csupán fordítása az AL gyöknek, ez pedig h-vesztéses alakja a HAL, HOL gyöknek, mely r-l módosulattal lett a HOR gyökből. Mint pl. HORTobágy, (H)ORMánság: egyaránt mélyföld, HORpadt föld, azaz lapály. A HOR gyök r-l: HOL kiejtési alakja szerepel például a HOL-landia szóban, s így függ össze Ormánság és Nederland, azaz Meder-land (neder = meder, m-v: veder, s ned-et a nedv, nedű szavak is tartalmazzák), egyaránt medrek.

Mindent összevetve:

Természetesen mindenki a világ közepének érzi magát, s a német ajku is természetesen gondolja, hogy ha a magyar palacsinta szó nagyon hasonlít az ő szavára, akkor csakis tőlük kerülhetett a magyarba. Ám az efféle következtetés – már ami a magyarokkal kapcsolatos valamilyen módon –, legtöbbször fordítva igaz, mint ezúttal is kiderült. Mert be kell látnunk, ha német nyelvűek nevezték volna el a palacsintát az utóbbi belátható korszakban, akkor az nem PAL gyökkel kezdődne, s az első két szótag nem lenne PALacs, PALatsh, hanem a PAL hangvesztéses, PL alakja szerepelne helyette: PLatsh, vagy PLatt (lapos).

Hogy aztán a palacsintát ki találta ki egykor, csupán a szófejtésből nem derülhet ki. Csak gyaníthatjuk, hogy a feltalálók ugyanazok, mint akik a lapánynak (lepénynek) is nevet adtak. Talán nyom valamit a latban a hasonló „műfajú” lángos magyar eredete is.

Olvasóm pár nappal később megírta, hogy jobban utána nézett a palacsinta, mint enivaló eredetének. Az írásokban azt találta, hogy római légiósok terjesztették volna el Európában a palacsintát. Meglehet, de a rómaiak honnan vették? Nem velük kezdődött a világ! Ők csak keveréknép voltak. Ennek nem eredhetünk nyomába, mi itt csak a palacsinta szó megfejtésére vállalkoztunk. Igaz, csak a palacs szórészt fejtettük meg. A szó folytatása, az -inta pedig ott áll a csalafinta, gyanta, Vis-onta, Szal-onta, a ma divatosabb t-c módosulattal: kemence, medence, rakonca, petrence, targonca, régi gobonca, kaponca, poszkonca stb. szavainkban. Szóvégi magánhangzó nélkül (-inc, -onc): fegyenc, kegyenc, kolonc stb.

Így a **palacsinta** a „**laposonca**” szónak feleltethető meg.

Végső bizonyíték a szó magyar eredete mellett, hogy mi így, eredeti alakra visszafordítva is megértjük, miről van szó. Sokszor hallottam már viccként a palacsintás tányér mellett, hogy „lapacsinta”. Lám, nem vicc, csupán arról van szó, hogy a magyar nyelv mindenre emlékezik. Csak kérdezni kell.